

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Қазіргі кездегі қазақ тілінің мәртебесі

ЖАРИЯЛАНДЫ
16.05.2024СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/153101/>

Акимбаева Аруна

Ғылыми жетекшісі: Қаршығаева Айнұр

Аннотация: Бұл мақалада қазақ тілінің ресми мәртебесін, қоғамдық өмірдің түрлі салаларында қолданылуын, оның даму динамикасын, оның мәртебесіне әсер ететін факторларды, сондай-ақ ағымдағы сын-қатерлер мен перспективаларды ескере отырып, қазіргі жағдайы талданады. Әлеуметтік лингвистикалық деректерді, саяси және әлеуметтік-мәдени процестерді, сондай-ақ бұрын жүргізілген зерттеулерді талдауға сүйене отырып, авторлар қазіргі қоғамдағы қазақ тілінің қазіргі жағдайы мен даму перспективалары туралы қорытынды жасайды. Аннотацияда зерттеу әдістері мен қолданылатын деректер көздері туралы қысқаша сілтеме болуы мүмкін.

Кілт сөздер: қазақ тілі, тіл саясаты, тілдік орта, ресми мәртебесі, пайдалану динамикасы, демографиялық факторлар, саяси және әлеуметтік-мәдени факторлар, экономикалық факторлар, қиындықтар мен мәселелер, сақтау және даму перспективалары

Қазіргі қазақ тілі-ауызша да, жазбаша да қолданылатын жанды және дамып келе жатқан тіл. Ол Қазақстан Республикасының ресми мемлекеттік тілі және Қырғызстанның ресми тілдерінің бірі болып табылады. Қазақ тілі түркі тілдерінің отбасына жатады және бай тарихы мен мәдени мұрасы бар. Қазіргі қазақ тілі әртүрлі факторлардың, соның ішінде әлеуметтік-мәдени өзгерістердің, технологиялық прогрестің және басқа тілдермен байланыстың әсерінен дамуын жалғастыруда. Соңғы онжылдықтарда қазақ тілінің оқыту және коммуникация құралы ретінде назарының артуы байқалады, бұл оның сақталуы мен таралуына ықпал етеді. Алайда, жаһандану жағдайындағы көптеген басқа тілдер сияқты, қазақ тілі де өзінің бірегейлігін сақтау және қазіргі әлемде таралу сын-тегеуріндеріне тап болады. Қазақ тілін өмір мен білім берудің түрлі салаларында қолдануға жәрдемдесу жөніндегі күш-жігерді жалғастыру, сондай-ақ оның дамуын қолдау және тілдегі әдеби шығармашылықты ынталандыру өңірдің мәдени және тілдік

контекстінде оның маңызды орнын сақтауға көмектеседі. Қазақ тілінің қазіргі әлемдегі маңызы мәдени, әлеуметтік, экономикалық және саяси маңыздылығын қоса алғанда, бірнеше аспектілерді қамтиды. Міне, олардың кейбіреулері:

Мәдени мұраны сақтау: Қазақ тілі қазақ мәдениеті мен бірегейлігінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақ тілін сақтау және ілгерілету Қазақстан халқының бай мәдени дәстүрін сақтауға ықпал етеді. **Ұлттық бірегейлікті нығайту:** Қазақ тілі қазақ халқының ұлттық бірегейлігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Бұл халықтың дәстүрлерін, құндылықтары мен тарихын жеткізу және сақтау құралы. **Байланыс құралы:** Қазақ тілі өмірдің әртүрлі салаларында, соның ішінде отбасында, білім беруде, іскерлік қатынастарда, бұқаралық ақпарат құралдарында және қоғамдық іс-шараларда қарым-қатынас жасау үшін қолданылады.

Білімі: Қазақ тілі Қазақстанның мектептері мен университеттерінде оқытудың негізгі құралы болып табылады. Қазақ тілін сақтауға және дамытуға деген ұмтылыс тілдік сауаттылықты арттыруға бағытталған білім беру бағдарламалары мен бастамаларын құруға ықпал етеді. **Экономикалық маңызы:** қазақ тілін білу еңбек нарығында, әсіресе қазақ азаматтарымен қарым-қатынас қажет болатын салаларда немесе қазақ тілі қолайлы ішкі нарықтарда маңызды ресурс бола алады. **Саяси маңызы:** Қазақ тілі Қазақстанның ресми мемлекеттік тілі болып табылады. Оның саяси саладағы мәртебесі көпұлтты мемлекеттердегі тілдік әртүрлілік пен көптілділіктің маңыздылығын көрсетеді. Жалпы, қазақ тілі Қазақстанның мәдени, әлеуметтік және экономикалық дамуының маңызды элементі болып қала береді, сондай-ақ халықаралық қатынастар мен ынтымақтастықта рөл атқарады. Оны сақтау және дамыту Қазақстанның өзі үшін де, әлемдік ауқымда тілдік әртүрлілікті сақтау үшін де маңызды міндеттер болып табылады.

Ең алдымен қазақ тілінің пайда болуы мен дамуына тоқтала кетсем. Қазақ тілі орталық Азиядағы әртүрлі этникалық және тілдік топтардың көші-қонымен және өзара іс-қимылымен байланысты терең тарихи тамырға ие. Қазақ тілі ежелгі шығу тегі бар түркі тілдерінің отбасына жатады. Көші-қон барысында қазақтардың ата-бабалары жататын түркі тайпалары Орталық Азияның көп бөлігіне тарады. Орта ғасырларда қазіргі Қазақстанның аумағы Қараханидтер, қыпшақтар, Жошидтер және басқалар сияқты түрлі түркі хандықтары мен империяларының бір бөлігі болды. Осы кезеңде түркі тілдерінің жергілікті диалектілерге әсері күшейе түсті. Алтын Орда дәуірі: 13-14 ғасырларда Қазақстан аумағы түркі мәдениеті мен ықпалының маңызды орталығы болған Алтын Орданың құрамына енді. Қазақ хандығы: 15-19 ғасырларда Қазақ хандығының қалыптасуы мен қазақ этникалық бірегейлігінің қалыптасуының әсерінен қазақ этносы мен тілінің қалыптасуы күшейе түсті. XIX ғасырда Қазақстан аумағының көп бөлігін Ресей империясы жаулап алды, ал XX ғасырда ол Кеңес Одағының құрамына

кірді. Осы кезеңде араб және Кирилл алфавиттерін қабылдаумен, Кеңестік тіл саясатымен және тілді жаңғыртумен байланысты қазақ тілінде айтарлықтай өзгерістер болды. 1991 жылы Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін Қазақстан Тәуелсіз мемлекет болып, қазақ тілі ресми мемлекеттік тіл мәртебесіне ие болды.

Содан бері қазақ тілі қазіргі заманғы талаптар мен сын-тегеуріндерге сәйкес дамуын және жетілдірілуін жалғастыруда.

Қазақстан Республикасындағы қазақ тілінің мәртебесі оның елдің мәдениетіндегі, білімі мен саясатындағы рөлін ескере отырып, ерекше маңызды. Қазақстандағы Қазақ тілі мәртебесінің негізгі аспектілері: Ресми мемлекеттік тіл: қазақ тілі-Қазақстанның ресми мемлекеттік тілі. Бұл оның барлық мемлекеттік органдарда, мекемелерде және құжаттарда қолданылатынын білдіреді. Тіл саясаты: Қазақстанда қазақ тілін қолдау мен дамытуға бағытталған тіл саясаты жүргізілуде. Бұл саясат білім беруде, бұқаралық ақпарат құралдарында және мәдени іс-шараларда қазақ тілін ілгерілету жөніндегі шараларды қамтиды. Тілдік білім: Қазақстан заңнамасына сәйкес мектептер мен университеттерде қазақ тілінде оқыту міндетті болып табылады. Бұл жас ұрпақ арасында қазақ тілінің сақталуы мен дамуына ықпал етеді. Көптілділік: қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі мәртебесіне қарамастан, Қазақстан көптілді қоғам болып табылады. Орыс сияқты бірқатар басқа тілдер де кең таралған және өмірдің әртүрлі салаларында қолданылады. Мәдени маңызы: Қазақ тілі қазақ халқы үшін үлкен мәдени маңызға ие. Бұл тек байланыс құралы ғана емес, сонымен бірге халықтың мәдени мұрасы, дәстүрлері мен тарихының тасымалдаушысы.

Халықаралық маңызы: қазақ тілінің халықаралық аренада, әсіресе басқа түркі елдерімен және ұйымдарымен ынтымақтастық контекстінде өз орны бар. Жалпы, Қазақстан Республикасындағы қазақ тілінің мәртебесі оның ұлттық бірегейліктің, мәдени байлықтың және тілдік әртүрліліктің элементі ретіндегі маңыздылығын көрсетеді.

Қазақ тілін қолдану Қазақстан Республикасындағы білім мен іскерлік қызметтен бастап Бұқаралық мәдениет пен күнделікті қарым-қатынасқа дейінгі өмірдің көптеген салаларын қамтиды. Міне, Қазақ тілі маңызды рөл атқаратын бірнеше сала: Білімі: Қазақ тілі Қазақстанның мектептері мен университеттерінде оқытудың ресми тілі болып табылады. Барлық пәндер қазақ тілінде оқытылады, бұл жас ұрпақ арасында тілдің сақталуы мен дамуына ықпал етеді. Мемлекеттік органдар: Қазақ тілі Қазақстанның мемлекеттік органдарында ресми коммуникациялар, құқықтық құжаттар және азаматтармен өзара іс-қимыл жасау үшін қолданылады. Іскерлік сала: Қазақстан экономикасының түрлі секторларында, әсіресе шағын және орта бизнес саласында қазақ тілі де маңызды. Көптеген іскерлік келіссөздер, келісімдер мен коммерциялық құжаттар қазақ тілінде жасалады. Бұқаралық ақпарат құралдары: Қазақ тілі баспа басылымдарында, теледидарда, радиода және онлайн-платформаларда аудиториямен қарым-қатынастың негізгі тілі ретінде пайдаланылады. Мәдени сала: Қазақ тілі елдің мәдени өмірінде маңызды рөл атқарады. Ол әдебиетте, өнерде, музыкада, театрда және кинода қолданылады, қазақтың мәдени бірегейлігін сақтауға және дамытуға ықпал

етеді.

Әлеуметтік қарым-қатынас: Қазақ тілі Қазақстанның көптеген тұрғындары үшін күнделікті өмірде, отбасында, достары мен әріптестері арасында негізгі қарым-қатынас тілі болып табылады. Интернет және әлеуметтік желілер: онлайн-платформалар мен әлеуметтік желілердің дамуымен қазақ тілі де веб-сайттар, блогтар, әлеуметтік желілер және мессенджерлер арқылы цифрлық ортада өз қолданылуын табады. Қазақ тілін Қазақстан өмірінің түрлі салаларында қолдану оның елдің мәдени және лингвистикалық ландшафтының негізгі элементі ретіндегі маңыздылығын көрсетеді. Қазақ тілінің болашақ перспективалары көптеген факторларға, соның ішінде тіл саясатына, білімге, мәдени трендтерге және әлеуметтік өзгерістерге байланысты. Қазақ тілінің болашақ перспективаларының бірнеше негізгі аспектілері: Технологиялық инновациялар: қазақ тілін цифрлық платформаларға интеграциялау, қазақ тіліндегі қосымшалар мен онлайн-ресурстарды әзірлеу оның кең аудитория арасында, әсіресе жастар арасында қолжетімділігі мен таралуына ықпал етеді. Тіл саясаты: қазақ тілін қолдау мен дамытуға, сондай-ақ көптілділік пен мәдени әртүрлілікті құрметтеуге жәрдемдесуге бағытталған тиімді тіл саясатын қабылдау оның болашағы үшін түйінді мәнге ие болады. Халықаралық ынтымақтастық: қазақ тілін халықаралық қарым-қатынас және ынтымақтастық тілі ретінде дамыту оның жаһандық аренадағы мәртебесі мен маңыздылығын күшейте алады, бұл тілдің жаңа сөйлеушілерін таратуға және тартуға ықпал етеді. Жалпы, қазақ тілінің болашақ перспективалары қоғамның, мемлекеттің және халықаралық қоғамдастықтың оны сақтау, дамыту және құрметтеу жөніндегі Қазақстанның және бүкіл әлемнің мәдени және лингвистикалық мұрасының маңызды элементі ретіндегі күш-жігеріне байланысты.

Қазіргі қазақ тілінің мәртебесі мен маңыздылығы туралы қорытынды жасау оның Қазақстан Республикасының мәдениетіндегі, қоғамындағы және дамуындағы рөлі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қазіргі қазақ тілі Қазақстанның ресми мемлекеттік тілі ретінде жоғары мәртебеге ие.

Оны пайдалану өмірдің әртүрлі салаларын, соның ішінде білім беруді, мемлекеттік институттарды, іскерлік қызметті, мәдениетті және күнделікті қарым-қатынасты қамтиды. Қазақ тілі тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының бай мәдени және тарихи дәстүрінің иесі болып табылады. Қазақ тілінің маңыздылығы оның ұлттық бірегейлікті қалыптастыру мен қолдаудағы, ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтудағы және әлемдік контексте тілдер мен

мәдениеттердің алуан түрлілігін сақтаудағы рөлінде де жатыр. Қазақ тілін сақтау және дамыту Қазақстанның өзі үшін де, бүкіл адамзаттың тілдік алуан түрлілігі мен мәдени байлығын сақтау үшін де маңызды міндеттер болып табылады.

Қазақ тілін қолдау және ілгерілету мәдени байланыстарды нығайтуға, халықаралық ынтымақтастыққа және әртүрлі халықтар мен мәдениеттердің үйлесімді қатар өмір сүруіне негізделген құндылық ретінде көптілділікті құрметтеуге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер :

1. Оразбаева Фаузия. Көп туса қазақ дәл сіздей қызды. // Қазақ әдебиеті. – 2009. – №14. – Б. 7.
2. Сыздық Р. Сөздер сөйлейді (Сөздердің қолданылу тарихынан). 3-басылымы. – Алматы: Арыс, 2004. – 232 б.
3. Сыздықова Р. Ахмет Байтұрсынов. – Алматы: Қазақ ССР « Білім қоғамы », 1990. – Б. 52.
4. <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/2265>
5. <https://egemen.kz/article/246846-til-taghdryry-%E2%80%93-khalyq-taghdryry>

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimgger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.